

BÖRTÖNÜGY

A MAGYAR KIRÁLYI ORSZÁGOS FEGYINTÉZETEK BEN.

- ISMERTETÉS. -

AZ 1885. ÉVI BUDAPESTI ORSZÁGOS ÁTALÁNOS KIÁLLÍTÁS

ALKALMÁBÓL

KIADTA

A KIRÁLYI IGAZSÁGUGYMINISTERIUM.

TARTALOM.

	Oldal
I. Hittanítás és valláserkölcsei oktatás	5
II. Elemi oktatás	9
III. A vasárnapi ismeretterjesztő felolvasások	24
IV. A fegyintézeti könyvtárak	26
V. Ének-tanítás	28
VI. Rajztanítás	28
VII. Testgyakorlat	29
VIII. Kir. közvetítő intézetek	30
IX. Az aszódi kir. javítóintézet	30

Parum est coercere improbos poena,
nisi probos efficias disciplina.

hazai börtönviszonyok javítása iránt a negyvenes években megindult élénk s emelkedett irányú mozgalom daczára sem a nemzeti öngazgatásnak jutott osztályrészül, hogy a törvényhatósági hiányos fogházak helyett a tudomány előhaladásának megfelelő berendezésű országos fegyintézeteket létesítsen; hanem a bekövetkezett események után, amint egyáltalán az ország összes közügyeinek, úgy a szabadságvesztés-büntetések végrehajtásának intézése is a bécsi ministerium, nevezetesen pedig a börtönügy a belügyministerium kezeibe jutott, s az ötvenes évek elején a fogházak elégtelensége és az ezekben kiütött veszélyes betegségek oda kényszerítették az érintett ministeriumot, hogy országos fegyintézeteket létesítsen, s gyors építkezés után a mostani fegyintézeteket 1855-1857. években rendeltetéseiknek át is adhatta.

De amint a börtönügyi tudomány által akkor már kidomborított elvekre, a ránk maradt eredményből láthatólag, az építkezésnél megfelelő figyelem fordítva nem lett: épen aként hiányok hagyattak a fegyintézetek belső szervezetében is.

Az akkori első intézkedéseket – mondhatnók, – csak azon egy cél, hogy az elítélteken a bíróilag kiszabott büntetés végrehajtása biztosíttassék, vezette; a letartóztatási helyen pedig a rabok majdnem teljesen saját sorsuknak adattak át; tudatlanságukban és szenvedélyeik igájában hagyattak.

Pedig hódoljon bár az ország igazságszolgáltatása akármely büntetőjogi elméletnek is: a társadalom józan önérdeke mindenkor megköveteli azt, hogy a bűntevők, büntetésük elszívása mellett, a jövőre nézve oda tereltesse, hogy a törvényeket legalább ezután tartsák tiszteletben, ami úgy érhető el legsikeresebben, ha ama viszonyok, melyek az egyes személyeket a büntetlek ösvé-

nyére sodorták, vagy legalább a bűncsáboknak ellenálló erejüket megdermesztették, – megsemmisítették.

Ha az egyénekben a büntettek kiindulási pontjait fölkeresjük, akkor egyrészt: a munkátlanság, a munkában való képzetlenség s ezen utóbbi okból származó keresethiány, másrészt pedig: a kezdetleges neveltlenség, a vallási és erkölcsi eszmék ismeretét nélkülöző tudatlanság, vagy a helyes tudás hiányából származó ferde gondolkozás, az igényeknek innen keletkező egészségtelen túltengése, a nevelés hiánya miatt féktelenül álló érzékiség és szenvedélyek tárulnak szemeink elé.

A büntettek ezen alapokainak javítására irányuló rendszeres szervezetre az ötvenes években ugyan még nem akadunk, azonban egyes intézkedések arra vallanak, hogy fontosságuk az intéző körök figyelmét teljesen még sem kerülte ki.

Így már az ötvenes évek végén mindenik fegyintézet mellé azon vallásfelekezet részére, melyhez a letartóztatottak túlnyomó száma tartozott, állandó lelkész lett kinevezve; a többi vallásfelekezetbelekőről az intézetekben időszakonként megjelenő lelkészek által lett gondoskodva.

A hatvanas években pedig a helytartótanács, mint a hazai közigazgatást ekkor vezénylő hatóság, már a letartóztatottak elemi oktatására is gondolt, s mindenik fegyintézet mellett egy bejáró tanítót alkalmazott oly célból, hogy ez a húsz évnél fiatalabb rabokat, ha előbb iskolába nem jártak volna, naponként egy órán át az elemi ismeretekre tanítsa.

Az első pillanatra is átlátható, hogy az első intézkedés egyoldalúsága, a másik pedig csekély mértéke miatt nem dolgozhatta fel azon aránytalan nagy anyagot, mely az erkölcs-javítás és pótnivelés tekintetében a fegyintézetekben található; innen származott azután az, hogy amidőn a m. kir. igazságügyministerium 1807. évben a fegyintézetek főfelügyeletét átvette: a letartóztatottak vallási s erkölcsi tanítása és elemi oktatása úgy, amint célirányos foglalkoztatásuk is, – elszomorító képet nyújtott.

Már a következő évben hatályos lépések tettek arra nézve, hogy a hazai fegyintézetek az érintett tekintetekben a börtönügy haladásának megfelelő színvonalra emelkedhessenek.

Az, hogy a fegyintézetek népességének munkátlan tespedését miként váltotta fel a célirányos, magát megkedveltető s a munkást erkölcsileg is nemesítő munka, és e munka mily eredményekkel jutalmazta a ráfordított fáradságokat: ezen országos kiállítás egy más részében van bemutatva az érdeklődő közönségnek; itt csakis az országos fegyintézetek tanügyének szervezetéről, – a

fegyenczek vallásos tanítására, elhanyagolt nevelésüknek pótlására és az elemi ismeretek elsajátíttatására irányzott azon intézkedésekről, melyekben az erkölcsi világ megismertetése által a bűntevők ismételt bűnbeesésének meggátlása céloztatik, – kívánunk rövid tájékoztatást nyújtani.

A szabadságvesztés-büntetések végrehajtására ez időszert országos intézeteink vannak:

a) fegyintézetek Illaván, Lipótvárt, Munkácson, Nagy-Enyeden, Szamos-Újvárt és Váczon férfiak, s Mária-Nostrán női fegyenczek számára; (egy hasonló intézet pedig – férfiak számára – épülő-éiben Sopronban);

b) kerületi börtön Szegeden férfi rabok számára;

c) köz vetítőin tézetek, vagyis a hová a hosszabb időre Ítétek büntetési idejük két harmad részének példás viselet mellett való kitöltése után áthelyeztetnek, Kis-Hartán és Váczon férfiak számára;

d) állami fogház politikai büntettesek számára Váczon s Naszódon, és

e) javítóintézet fiúk számára Aszódon, (egy hasonló épülő-félben Kolozsvárt).

A kishartai közvetítő- s az aszódi javítóintézet az 1884. év folyamában, a váczi közvetítőintézet ugyanezen év végén, a szegedi kerületi börtön pedig csakis 1885. év elején lettek benépesítve, s így ezen új intézetek ezért most még nem, az államfogházak pedig természetüknél fogva nem képezik tárgyát a börtön-tanügynek; tehát a jelen ismertetés az illavai, lipótvári, munkácsi, nagyenyedi, szamosújvári s váczi férfi, és a márianostrai női fegyintézetekre fog kiterjedni részletesebben és adatszerűen, a többieknek pedig csak szervezetét érintendi meg általánosságban.

I. Hittanítás és vallás erkölcsi oktatás.

Még a hatvanas évek végén a kir. igazságügyministerium, a törvényhozás hozzájárulása mellett, mindenik fegyintézetnél az összes népesebb hitfelekezetek részére külön lelkészi állomásokat rendszerezített, s ezekre gondosan megválasztott személyeket nevezett ki, minek következtében a vallási és erkölcsi oktatás megfelelő lendületnek indult.

Az eddigi hat férfi és egy női fegyintézetnél a lelkészek a következő számban vannak alkalmazva:

A fegyintézet székhelye	Állandó lelkészek					Bejáró és kisegítő lelkészek					
	rom. kath.	gör. kath.	ev. ref.	gör. kel.	összes	rom. kath.	ev. ref.	gör. kel.	unitarius	rabi	összes
Ilava	1	—	1	1	3	—	—	—	—	1	1
Lipótvár	1	—	1	1	3	—	—	—	—	1	1
M.-Nostra	1	—	1	—	2	—	—	1	—	1	2
Munkács	1	1	1	—	3	—	1	1	—	1	3
N.-Enyed	1	—	—	1	2	—	1	—	—	—	1
Sz.-Ujvár	1	1	1	1	4	—	1	—	1	1	3
Vác	1	—	1	1	3	—	1	—	—	1	2
Együtt :	7	2	6	5	20	—	4	2	1	6	13

Tehát az eddigi hét intézetben összesen 20 állandó és 13 bejáró s kisegítő lelkész gondozza a fegyenczeket vallási és erkölcsi tekintetben.

A fegyenczek minden vasárnapon és felekezeti ünnepiken az intézeti kápolnában és felekezeti imatermekben összegyűlnek, ahol számukra a lelkészek istentiszteletet tartanak és egyházi beszédet mondanak; az istentisztelet délelőtt 10-től 11V₂ óráig tart, délután pedig 2-től 3-ig imák mondatnak vagy a bibliai történet olvastatik és magyaráztatik.

Hétköznapokon a lelkészek hitelemzői oktatást adnak; e célból a hitfelekezetükhöz tartozó fegyenczeket vallásismereteik foka szerint öt különböző osztályba sorozzák; ezen egyes osztályok hetenkint egy-egy órai tanszerű hitelemzői oktatásban részesülnek.

Ezen kívül az egyes hitfelekezetekhez tartozó fegyenczek saját vallási énekeikben hetenkint egy-egy ízben oktatást nyernek, s az eként begyakorlott énekeket az ünnepi istentiszteleteken zengik el.

Az istentiszteleten és a hitelemzői oktatáson kívül a lelkészek, a csőtörtöki szünnap kivételével, naponta délelőtti 8¹/₂ órától 11-ig, délután pedig 3-tól 4-ig a fegyenczeknek egyénekenként erkölcsi oktatást nyújtanak; e célból naponként meglátogatják a magánzárkákban tartottakat, a közös munkán levők közül az erkölcsi intelmeket vagy biztatást igénylőket maguk elé vezettetik, a betegeket pedig a kórágyon fölkeresik s vallási vigasztalással látják el. Ők közvetítik a fegyenczek és családjaik közötti levelezést, s ezen alkalommal különösen a családi viszony becsülésére és az egészséges családi érdekek ápolására serkentik őket.

Mindenik állandóan alkalmazott lelkész az előadottak szerint

a hétköznapiakon 47½, vagyis öt napon 22½, vasárnapon pedig 2 ½, tehát hetenkint összesen legalább is 25 órát köteles híveinek vallási és erkölcsi oktatására fordítani; minthogy pedig 20 állandó lelkész van alkalmazva: általuk hetenkint 500 óra fordítatik a fegyenczek valláserkölsi nemesbítésére; a bejáró lelkészek közül a 6 rabbi minden szombaton 1½ órai tartamig istentiszteletet, ezen kívül hetenkint egyszer egy órai hitelemzői oktatást tart; tehát a hitoktatási órák heti összes száma 515, nem számítva ebbe a többi bejáró lelkész által hitsorsosaik lelki enyhítésére a nagyobb ünnepeken tett látogatásokat.

A fegyintézeti lelkészi szolgálat missionáriusi hivatottságot és ügybuzgalmat tételez föl, mert fegyintézeteinkben a vallási oktatásra csakugyan igen tág tér nyílik, amint a következő kimutatás is igazolja.

A fegyintézetek népessége 1880-1884. években.

Az intézet székhelye	1879-ről maradt fegyenczek száma	A beszállított fegyenczek száma					A letar- tóztatot- tak összes száma 5 év alatt	Ezek közül a beszállít- táskor val- lási ismeret- ekkel nem bírt
		1880- ban	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben		
Illava	541	75	171	120	81	52	1040	563
Lipótvár	510	160	231	401	262	256	1820	1214
M.-Nostra (női)	298	94	139	194	210	185	1120	676
Munkács	411	199	228	212	232	165	1447	952
N.-Enyed	—	—	256	228	295	297	1076	888
Sz.-Ujvár	637	199	324	257	244	221	1882	1464
Vácz	601	197	293	301	371	510	2273	1595
Összesen :	2998	924	1642	1713	1695	1686	10658	7352

Eszerint a fegyintézetekben a legutóbbi öt év alatt letartóztatva volt fegyenczek közül a beszállításkor 69% nem bír vallási ismeretekkel; nem volt kielégítő általános fogalmuk az istenről, nem tudtak imádkozni, nem ismerték vallási rendeltetésüket. Tehát a fegyenczeknek 69 százaléka nem állott a vallásos érzés azon hatása alatt, mely az embert a bűncsáboknak való ellenállásra képesíti.

Az adatok különösen kedvezőtlen eredményűek a gör. kath. és a gör. kel. hitfelekezetű fegyenczeknél, akik között alig találkozik néhány oly egyén, aki kielégítő vallási ismeretekkel bírna, vagy csak valamelyes hitoktatásban részesült volna, s legalább az úr-
imát el tudná mondani.

Az érintett öt évről a fegyenczek hitfelekezetszerinti szám-aránya a következő:

Vallás- felekezet.	A fegyenczek		Magyarország összes lakosságának százalék- aránya
	száma	viszonylagos százalék- aránya	
rom. kath.	4684	44	47. ₂
gör. kath.	1386	12. ₉	10. ₈
gör. kcl.	2084	19. ₆	14. ₁
ágost. ev. ref.	553	5. ₂	8. ₀
helv. ev. ref.	1573	14. ₈	14. ₈
unitárius	75	0. ₇	0. ₄
mózes val.	300	2. ₈	4. ₅
más	3	—	0. ₂
Összesen :	10658	—	—

A fegyenczek hitoktatása, minthogy a beszállításkor azoknak 69 százaléka vallási ismeretekkel nem bír, rendszerint a mindent alkotó és fentartó isten megismerésére való vezetéssel kezdődik, s fokozatosan következik az isteni tulajdonságoknak, az isten akaratának és az ember vallási rendeltetésének fejtegetése, az imák, a hitvallás és a tízparancsolat megtanulása és megértetése, a vallási erkölcsan alapfogalmai, a bibliai szent történet, különös tekintettel Jézus életére, tanításaira és cselekedeteire.

Öt évi átlag szerint a hittanulásban a letartóztatott összes fegyenczeknek 45%-a jó, 43%-a közepes előmenetelt tanúsított; az eredmény 12%-nál nem volt kielégítő.

Azon 5542 egyén közül, akik a fegyintézetből a legutóbbi öt év alatt elbocsátva lettek, a beszállításkor 3426, azaz 62% nem bír vallási ismerettel, míg az elbocsátáskor csak 636 egyén, tehát 11.5% volt köztük olyan, aki letartóztatása alatt a vallási ismeretekre kielégítő eredménnyel megtanítható nem volt, ellenben 2705 (48.8%) teljesen kielégítő és 2201 (39.7%) közepes vallás ismerettel hagyta el a fegyintézetet.

A vallásos érzés terjedésére mutat azon körülmény is, hogy a fegyenczek közül a szent gyónást és áldozást, illetőleg az úrvacsorához való járulást, átlagban évenként 68% kétszer, 15% egyszer végzi, s csak 17% tartja magát vissza ezen vallási ténykedéstől.

A lelkészek tiszteletdíjaira évenként eddig a következő összegek adtak ki:

Az érintett öt évről a fegyenczek hitfelekezetszerinti szám-aránya a következő:

Vallás- felekezet.	A fegyenczek		Magyarország összes lakosságának százalék- aránya
	száma	viszonylagos százalék- aránya	
rom. kath.	4684	44	47,3
gör. kath.	1386	12,9	10,8
gör. kcl.	2084	19,6	14,1
ágost. ev. ref.	553	5,2	8,0
helv. ev. ref.	1573	14,8	14,8
unitárius	75	0,7	0,4
mózes val.	300	2,8	4,5
más	3	—	0,2
Összesen :	10658	—	—

A fegyenczek hitoktatása, minthogy a beszállításkor azoknak 69 százaléka vallási ismeretekkel nem bír, rendszerint a mindent alkotó és fentartó isten megismerésére való vezetéssel kezdődik, s fokozatosan következnek az isteni tulajdonságoknak, az isten akaratának és az ember vallási rendeltetésének fejtegetése, az imák, a hitvallás és a tízparancsolat megtanulása és megértése, a vallási erkölcsstan alapfogalmai, a bibliai szent történet, különös tekintettel Jézus életére, tanításaira és cselekedeteire.

Öt évi átlag szerint a hittanulásban a letartóztatott összes fegyenczeknek 45%-a jó, 43%-a közepes előmenetelt tanúsított; az eredmény 12%-nál nem volt kielégítő.

Azon 5542 egyén közül, akik a fegyintézetből a legutóbbi öt év alatt elbocsátva lettek, a beszállításkor 3426, azaz 62% nem bír vallási ismerettel, míg az elbocsátáskor csak 636 egyén, tehát 11.5% volt köztük olyan, aki letartóztatása alatt a vallási ismeretekre kielégítő eredménnyel megtanítható nem volt, ellenben 2705 (48.8%) teljesen kielégítő és 2201 (39.7%) közepes vallás ismerettel hagyta el a fegyintézetet.

A vallásos érzés terjedésére mutat azon körülmény is, hogy a fegyenczek közül a szent gyónást és áldozást, illetőleg az úrvacsorához való járulást, átlagban évenként 68% kétszer, 15% egyszer végzi, s csak 17% tartja magát vissza ezen vallási ténykedéstől.

A lelkészek tiszteletdíjaira évenként eddig a következő összegek adattak ki:

E fontos cél elérésére törekedett a kir. igazságügyministerium, amidőn a fegyintézetek főfelügyeletének átvétele után mindenik fegyintézethez egy-egy állandó néptanítót nevezett ki, kinek feladatává tette a fegyenczek elemi oktatását és társadalmi erkölcsi pótnévelését; amidőn pedig az eredmény ezen intézkedés helyességét igazolta: a kínálkozó bőséges anyag feldolgozására a tanerőt megmegtérítette; sőt midőn egyik vagy másik intézetnél a két tanító is kevésnek bizonyult: a viszonyokhoz képest még segéd tanerőnek alkalmazását is megengedte, vagy pedig az elemi tanításra is vállalkozó lelkészeket jutalommal törekedett ügybuzgalmukban fokozni. A fegyintézeteknél ez idő szerint alkalmazott állandó tanítók száma:

az illavai intézetnél	1
a lipótvári »	2
a márianostrai intézetnél	2 (női)
a munkácsi »	2
a szamosujvári »	2
a váczyi »	2

összesen 11 tanító;

ezezen kívül a nagyenyedi intézetnél két, s a lipótvárinál egy lelkész elemi oktatással is foglalkozik; a váczyi intézetnél egy harmadik kiegészítő tanító alkalmazása lett megengedve; a szegedi kerületi börtönnél egy állandó tanítói állomás van rendszeresítve.

A fegyenczek elemi oktatásánál a múlt év végén tényleg működött 11 rendes tanító közül elemi iskolákra 7, elemi és polgári iskolákra 3 van képesítve; az egyik női tanító nem okleveles; a tanítók közül egy lelkészi képesítéssel is, az elemi oktatással foglalkozó 3 lelkész közül pedig egy tanítói képesítéssel is bír. A tizennegy tanerő közül beszél:

- 1 magyarul, németül, románul és szerbül,
- 5 magyarul, németül, románul,
- 4 magyarul, németül, tótul,
- 1 magyarul, németül, rulhénul, s
- 3 magyarul és németül.

Mindenik rendes tanító, a csötörtöki szünnap kivételével, naponként 4-5, tehát hetenként átlag 22, a kiegészítő tanító ugyanennyi, az elemi oktatással is foglalkozó három lelkész pedig hetenként 5-5 órát fordít iskolai oktatásra; tehát az összes fegyintézeteknél a tanórák hetenkénti együttes száma 279.

A fegyintézetek részére 1870. évben kiadott házszabályok 32. §-a által az igazságügyministerium minden 26 éven aluli fegyenczet iskolakötelesnek nyilvánított, amennyiben ez beszolgáltatása előtt

kielégítő elemi ismerettel nem bírt volna. Ezen tankötelezettség az 1876. november 17-én 31187. sz. a. kelt rendelettel a 30 éves kor betöltéséig terjesztetett ki. A büntetőtörvényköny életbeléptetése alkalmából 1880. augusztus 9-én 2106. eln. szám alatt kiadott utasításnak a fegyintézeti iskolaügyet szabályozó 43-49. §-ai szerint is minden 30 éven aluli fegyencz iskolaköteles, s ismereteinek foka szerint valamelyik osztályba soroztatik; azonban az ennél idősb fegyenczek is, saját óhajtásukra vagy az igazgató rendeletére, tanításban részesítendők. Az iskolába való önkéntes belépés a folyó tanév egész tartamára tankötelezettséget szül. Az újonnan befogadottak negyedévenként gyülekezve kezdhetik meg az iskolalátogatást, amennyiben a tanítás érdeke ezt így kíváná.

Az igazgató, a tanítók véleményének meghallgatása után, a tanköteles korban levők közül is felmentheti az iskolalátogatás alól azokat, akik beszolgáltatásukkor az intézeti iskolában előadott ismeretekben tökéletes jártassággal bírnak, vagy ezt büntetésük folyama alatt az intézetben megszerzik, vagy akiknél, a szellemi felfogó képesség hiánya miatt, az oktatás hosszabb időn át is eredménytelen maradt.

Mindenik fegyintézet külön tágas tanteremmel, illetőleg a népesebbek két tanteremmel bírnak. Ezek méreteit a következő kimutatás tünteti elő:

Az intézet székhelye	A tanterem hosszúsága	szélessége	magassága	sikerfüllete négy-szög.	légfirtartalma köb.
	m e t e r e k b e n				
Illava	16 ₂	6 ₂	2 ₀	112	324
Lipótvár	15 ₁	6 ₂	3 ₅	94	328
	12 ₆	6 ₂	3 ₅	77	271
M.-Nostra	10 ₂	9 ₃	3 ₀	95	370
Munkács	12 ₆	6 ₄	3 ₈	80	306
N.-Enyed	10 ₅	5 ₈	4 ₁	61	250
	8 ₀	6 ₇	4 ₁	54	220
Sz.-Ujvár	7 ₅	5 ₀	4 ₈	42	181
	7 ₁	5 ₉	4 ₃	38	170
Vác	11 ₀	7 ₀	4 ₀	94	376
	11 ₀	7 ₀	4 ₀	94	376

Rendszerint oly termek választattak iskolákul, melyek ablakai keletre nyílnak; az egyes ablaknyílás 2 □ mtr és az egyes termeken levő ablakok száma 4-6.

A tantermek eleinte közönséges, szilárdan együtt álló, társas padokkal, később három-három tanulóra elegendő hosszúságú külön asztalokkal és melléjük közönséges továbbállítható székekkel, hat év óta pedig, az újabb szükség arányában, már részeiben ugyan szilárdan összeállított, de egészben véle továbbállítható egyes padokkal szereltetnek föl; ezen utóbbi padokban minden egyes tanuló fegyencz külön ül, s a tanító által minden oldalról megközelíthető; nem bírnak azonban ezen egyes padok oly ellenzővel, hogy a fegyenczek társaikat ne láthatnák, hanem csak a tényleges összeérintkezést teszik nekik lehetetlenné. A padok tintatartókkal, fölerősíthető rajzkeretekkel és minden egyes tanuló tanszereinek elhelyezésére külön fiókkal vannak ellátva, s mindenik mellett egy tisztasági ládácska áll.

Minden egyes tanterem emelvényes tanítói asztallal, könyvszekrénnyel, a tanosztály fokozatához mérten abc-falítáblákkal, számológéppel, számolótáblával, métermérték-gyűjteménnyel, földgömbbel, földabroszokkal, természetrajzi, természettani, gazdasági és iparszaki szemléleti fali képekkel, a legközönségesebb természettani taneszközökkel, s fanemesítési ábrákkal van felszerelve.

A fegyintézetekben 1880-1884-ig lefolyt öt év alatt letartóztatva volt fegyenczek műveltségi fokát, úgy amint azok beszálítva lettek, a következő tábla tünteti elő.

Az intézet székhelye	magasabb oktatásban részesült	olvasni irni tudó	csak ol- vasni tudó	elemi ok- tatásban egyáltalán nem ré- szesült	Összesen
Hlava	3	443	132	462	1040
Lipótvár	33	692	88	1007	1820
M.-Nostra (női)	1	188	121	810	1120
Munkács	8	452	61	926	1447
N.-Egyed	6	140	23	898	1076
Sz.-Ujvár	25	498	58	1301	1882
Vác	27	1002	74	1170	2273
Összesen :	103	3424	557	6574	10658
Százalék-arány:	férfi 1 ⁰⁷ női 1 ⁰⁹	33 ⁰⁸ 16 ⁷⁹	4 ⁵⁷ 10 ³⁰	60 ⁴⁸ 72 ³²	
Magyarország összes lakossá- gának százalék-aránya :	férfi női	54 ⁴⁹ 37 ⁶⁸	4 ³⁷ 11 ⁹⁸	41 ¹⁴ 50 ¹⁶	

Az országos és a fegyintézetbeli százalékarány ugyan csak 19.29-22.16 % különbséget mutat, de a fegyenczek közül az oktatásnélküliekre eső 60.43 és 72.32 %-nak túlsúlyát akkor bírjuk

kellőleg mérlegelni: ha figyelembe vesszük, hogy a fegyenczek mind 16 éven felüli korban vannak, míg az országos arányban az ennél fiatalabbak is ben foglaltatnak a 7-ik életév betöltésétől kezdve.

A beszállítás előtt elemi oktatásban egyáltalán nem részesült fegyenczek személyes viszonyainak szám- és százalék-arányát, viszonyítva az összes forgalmi létszámhoz, a következő táblák mutatják.

Életkor szerint:

É l e t k o r	1880–1884. években letartóztatott fegyenczek összes		A közülök elemi oktatásban egyáltalán nem részesültek	
	száma	% _o	száma	% _o
20 éven alul	589	5.5	244	3.7
20–30 éves	4757	44.6	2563	39.0
30–40 éves	3001	28.3	2010	30.6
40–50 éves	1513	14.3	1142	17.4
50–60 éves	619	5.8	464	7.0
60 éven felül	179	1.7	151	2.3
Összesen :	10658	—	6574	—

Nemzetiség szerint

Nemzetiség	1880–1884. években letartóztatott fegyenczek összes		Magyarország összes lakosságának százalék-aránya	Az elemi oktatásban egyáltalán nem részesült fegyenczek	
	száma	% _o		száma	% _o
magyar	4705	44.1	49.9	2591	39.4
német	834	7.8	13.1	424	6.5
tót	1246	11.7	13.0	864	13.1
ruthen	150	1.4	2.5	108	1.7
szerb (illir)	555	5.2	} 4.1	301	4.6
horvát	166	1.6		104	1.6
román	2469	23.2	16.0	1831	27.8
más	533	5.0	5.2	351	5.3
Összesen :	10658	—	—	6574	—

Hitfelekezeti szerint:

Hitfelekezet	Az 1880--1884. években letartóztatva volt 10658 fegyencze vonatkoztatott százalék-arány	Ugyanezen idő alatt letartóztatva volt elemi oktatásban nem részesült 6574 fegyencz után százalék-arány
róm. kath.	44,0 %	41,2 %
gör. kath.	12,9 »	16,2 »
gör. kel.	19,6 »	25,1 »
ágost. ev. ref. . . .	5,2 »	3,8 »
helv. ev. ref.	14,8 »	11,5 »
unitárius	0,7 »	0,3 »
mózes vall.	2,8 »	1,8 »

Az 1880-1884. években a hat férfi fegyintézetben letartóztatva volt 9538 férfi fegyencz, s az ezek közül beszállításuk előtt oktatásban nem részesült 5764 egyén százalék-aránya

hivatás és előbbi foglalkozás szerint:

Hivatás és előbbi foglalkozás	Az összes férfi fegyenczek		Az oktatásban nem részesültek
	száma	%	%
határozott foglalkozás nélküli	616	6,5	9,1
napszámos és cseléd	4912	51,5	53,2
földmivelő	2353	24,7	29,5
földbirtokos	13	0,1	—
iparos és kereskedő segéd, gyármunkás	1256	13,2	} 8,2
önálló iparos vagy kereskedő	265	2,8	
tudományos (értelmisségi keresettel) .	34	0,3	—
tisztviselő	89	0,9	—
Összesen :	9538	—	—

A márianostrai fegyintézetben 1880-84 években letartóztatva volt női fegyenczek közül volt:

Előbbi foglalkozásra nézve	általában %	csak az oktatás nélküliek %
határozott foglalkozás nélküli .	19,5	17,1
cseléd, napszámos	61,6	71,6
földmivelő	14,3	7,0
kézmű vagy házi iparbéli és gyári munkás	4,3	4,3

Midőn a fegyencz a fegyintézetbe beszállítatik: a Btk. 30. §-a értelmében magánzárkába helyeztetik, hol őt az igazgató, lelkes és tanítók gyakrabban meglátogatják. Az első látogatások célja: a fegyencz erkölcsi állapotának kiismerése, a lelkiismeret s bűnbánat fölkelése, és a lelkierek működésbe hozatala. Ugyanekkor tanácsot nyer a fegyencz a büntetési idő alatt való magatartásra, s ha a szabadéletben vallási és elemi oktatásban nem részesült volna: ösztönöztetik arra, miként a szabadságvesztés-büntetés által az életéből kihasított idő becsét azzal igyekezzék megmenteni, hogy az intézeti iskolákban előadott hittani, elemi és egyéb hasznos ismereteket elsajátítani törekedjék.

A tanítók az újonnan beszállított s magánelzárásban levő fegyenczeket elemi ismereteikre nézve kiismervén: a tanköteles korban levők iskolai beosztása iránt az igazgatónak javaslatot terjesztenek elő, melynek elintézése után az iskola-látogatás következik.

A fegyintézeti iskola három osztályból: I. a kezdők, II. a haladók, és III. a haladottabbak (polgári) osztályából áll. Egy-egy osztályban a tanulók száma 50-et meg nem haladhat, miért is ha a tanulók száma jobban felszaporodik: akkor párhuzamos osztályok, esetleg a kezdők és haladóknál az előhaladás fokához mérten alosztályok alakíttatnak.

Az I-ső osztályban, minthogy az ide beosztottak rendszerint olyanok, akik elemi oktatásban egyáltalán nem részesültek, a fegyenczek mindenek előtt a börtöniskola célzata, a tudás szépsége, jósága, becse felől, és a komoly törekvés valószínű eredménye iránt lesznek fölvilágosítva.

Az eként fölkellett érdeklődés mellett megkezdetik az oktatás az egyes hangok kiejtésével, jegyeiknek a falitáblákon s a kézi könyvben való egyenkénti megismertetésével, az íróeszköznek kéz-befogásával, s a megismert betűjegyek a táblán és papíron való leírásával. A fokozatos sorrendben betanult jegyek azonnal szavakká vonatnak össze s együtt le is íratnak; mindez azon módszer szerint történik, amely a Gönczy-féle táblákon és ABC-könyvben látható, azzal a különbséggel, hogy amíg a gyermekek tanítása eleinte bizonyos gépiességi határok között mozog, addig a fegyencz-oktatás kezdettől fogva az alkalmazásra s a kitűzött erkölcsi célra folytonos vonatkozással van.

A számolás a tárgyak különböző mennyiségének megértetésével kezdődik, s a mennyiség fokai 1-től 10-ig elsoroltatnak. Kimutatva lett ugyan, hogy a fegyenczek 60.⁴³-72.³² %-a nem részesült elemi oktatásban; de az elemi oktatás hiánya alatt rendszerint az iskolai ismeretek hiánya fog értetni, s első pillanatra azt lehetne föltételezni, hogy e felnőtt emberek az életben mégis leg-

alább bizonyos gyakorlati ismereteket sajátítottak el; ámde a fegyintézetekben lépten-nyomon az ellenkező tapasztalható, mivelhogy a beszállított rabok (különösen a román, ruthén és tót pásztorok, napszamosok, cselédek és földművelők,) nagyrésze annyira tudatlan, hogy az alapszámokat egytől tízig nem tudják elsorolni, és sokszor napokig tartó fárasztó munkát kell arra fordítani, hogy egy-egy 20, 20, 30 vagy 40 éves fegyencz ezek elmondására betanítottassék.

Noha nincs kizárva annak lehetősége, hogy az egyes kiválóbb tehetségű és kitartó szorgalmú, vagy esetleg a némi betűismerettel bírt fegyencz a kezdő osztályt egy év alatt oly jó sikerrel bevégezhesse, hogy már a második évben a haladók közé vétessék föl: mégis a kezdő osztály bevégezése rendszerint két esztendőt igényel. Az első évben a tanuló elsajátítja az olvasást, a Gönczy-féle kézikönyvet elvégezi; megtanulja az olvasott vagy kimondott szavakat és szűk mondatokat leírni (vonalok közé); a számtanból pedig a számokat lejegyezni egészen ezerig, s ugyanily nagyságú mennyiségekkel az egyszerű alapműveleteket leírt jegyekkel megfejtetni, összeadni, kivonni, egy számmal szorozni, oszítani, továbbá fejből egy és két jegyű mennyiségeket összeadni, kivonni, szorozni és osztani.

A második évben a tanuló az olvasásban a Gáspár János-féle kézikönyv IV. kötete nyomán tovább gyakoroltatik; figyelme a mondatjelekre kiterjesztetik, s az olvasottak megértésére szoktattatik; a nem-magyar ajkúak előbb a szavakat, utóbb a mondatokat anyanyelvükre fordítják. Az írásban már a betűk külső csinjára is figyelem fordítatik, s egész mondatoknak előmondás alapján való leírása gyakoroltatik; a számtanból az alapműveletek ezren felüli mennyiségekkel fejtetnek meg, s megismerkedtetik a tanuló a hazai pénznemekkel és a mérték-rendszerrel Ezen időben a tanulóknak már olvasási, írásbeli és számtani feladványok tűzetenek ki, melyeket ők az esti órákban börtöneikben gyakorolni s illetőleg megkészíteni kötelesek. Az első osztály tanidője, mint a többi osztályé is, a hét öt szorgalmi napján naponta másfél vagy négy napon két-két óra, mely idő az olvasás, írás, írva-olvasás és a fejbeli s jegyekkel való számolás között a szükség által okadatolt arányban osztatik meg.

Az előadottakból látható, hogy a kezdő osztály miként szakad szét rendszerint két alosztályra, az alosztályok pedig a tanulók nagy száma következtében párhuzamos osztályokra, vagy az előhaladás fokához mérten, és az újabb és újabb beszállításokból kifolyólag csoportokra.

A II-ik vagy haladók osztályába azon fegyenczek osztatnak be, akik a fegyintézeti iskola I-ső osztályát teljes sikerrel már bevégezték, s a tannyelvet bírják, illetőleg már elsajátították, vagy pedig beszállításuk alkalmával ezeknek megfelelő elemi előismerettel

bírtak. Ezen osztályban is a tanidő öt napon át naponta másfél óra, vagy négy napon két-két óra. Tantárgyai és ezek keretei a következők: értelemmel való olvasás, az olvasottaknak szabatos elmondása és Írásbeli gyakorlatba való foglalása; kézikönyvül Gáspár János munkájának a népiskolák V. és VI. osztálya számára szánt V. kötete használtatik; – gyakoroltatik a készséggel való írás és figyelem fordítottatik a szépíráásra is; házi feladványukul egyes tárgyak vagy elbeszélések leírása; – a számtanból tovább gyakoroltatik az alpműveletek nevezett számokkal és gyakoroltatik példák által; alapfogalmak a törtékről, s ezek elsajátítása után a törtékkel is a négy alpművelet.

Ezen osztályban új tárgyakul jelentkeznek már a nyelvtan, földrajz és a hazai történelem, a következő keretben: a nyelvtanból a beszédrészek, a ragozás és a helyesírás legsarkalatosabb szabályai; – a földrajzból bevezető fogalmak a föld mint égitest viszonyáról, helyzetéről s a világtájakról; főbb fogalmak a földgömről; az éghajlatok; ezután a hazai földrajz részletességben: Magyarország határai, éghajlati viszonyai, hegyei, vizei, műutai, népessége, politikai beosztása, városai és ezek nevezetességei; kézikönyvül Lakics Vendel földleírása használtatik; – a hazai történelemből időszakai egymásutánban a honfoglalástól egészen a mai korig a fontosabb események adatnak elő, az egyes kimagasló alakok és jellemek ismertetnek meg.

A nyelvtan csak az előadások alatt sajátítottatik el, ellenben a földrajznál és történelemnél az előadás mellett már a lecke-rendszer is alkalmaztatik.

A haladó osztály rendszerint egy év alatt végeztetik be; azonban azokra nézve, akik korlátoltabb szellemi felfogásuknál fogva a tantárgyakat az első évben jeles eredménnyel elsajátítani képesek nem voltak, és szabadságvesztés-büntetésük tartama is megengedi azt: ezen osztály megismétlése kívánatos; az ily ismétlőkből, amennyiben számuk elegendő, egy külön haladó osztály, s a kezdők közül átlépőkből ismét egy haladó osztály képeztetik; az ismétlő (erősebb) haladóknál a tantárgyak anyaga kibővítettik, hogy a tanulók a III-ik osztályra még inkább előkészítve legyenek.

Ezen két osztály után, melyek haladási foka körülbelül megegyez az elemi iskolák anyagával: következik a III-ik osztály vagy úgynevezett polgári iskola.

A III-ik osztály (polgári iskola) tananyaga már meghaladja a szorosán vett elemi ismereteket, s fokra nézve körülbelül megegyez a polgári iskolák harmadik osztályával. Célja különösen a legfiatalabb életkorú fegyenczeknek minél inkább lehetővé tenni, hogy a társadalomba visszatérve: ott értelmes polgárokká váljanak.

Ezen osztályba azon fegyenczek osztatnak, akik a haladó osztályt teljes sikerrel végezték, vagy ennek megfelelő előismerekkel lettek a fegyintézetbe beszállítva. A tanidő hetenkint négy napon két-két óra. Tananyaga a következő: műolvasás, s e tekintetben kézikönyvül használtatik a budapesti népoktatási kör által a haladó felnőttek számára kiadott olvasókönyv, mely tapintatosan összeállított s bőséges tartalmával a fegyenczek ismeretkörét igen gazdagítja; — a mennyiségtanból a viszonyok, egyszerű és összetett arányok, ezeknek gyakorlati példákban s a kamatszámításnál való alkalmazása; az egyszerűbb mértani alakok, s ezek területének és köbtartalmának kiszámítása; — a nyelvtanból ismertetve lesznek a mondatok alkatrészei, a mondatképzés, a mondatok összetétele, s a mondatjelek helyes alkalmazása; — a földrajzból már az egyetemes részt tanulják a fegyenczek; az öt földrész, a világtergek, a földrészek szigetei, hegyei, vizei, népei, ezek műveltségi foka a főbb vonásokban; az államok, s ezek nevezetesebb közlekedési utai, városai, gazdasági ipar- és kereskedelmi viszonyai, mindig különös figyelemmel Európára; — a történelemből: a hazai történet a honfoglalástól a mai napig adatik elő egészen rendszeresen, s kézikönyvül Horvát Mihály történelmének legszűkebb kiadása használtatik. Ezen osztályban új tantárgyakul jelentkeznek: a természetrajz, természettan, gazdaságtan, ügyiratok és a polgári jogok s köteleességek. A természetrajz általános része után a három ország osztályainak fővonásai adatnak elő, s csakis a fontosabb családok és egyedek tétetnek részletes ismertetés tárgyává; — a természettannak csupán főbb részei s csakis olvasmányokban vétetnek fel, különös tekintettel az ipar- és mezőgazdaságra vonatkozó hatásukra, s az idevágó fontosabb gépekre; segédkönyvül Mauritz Rezső kézikönyve használtatik; a gazdaságtan előadása, Sporzon Pál segédkönyvének használata mellett, a talajjisme, a talajjavítás, a vetési és aratási időpontok, a takarmánykezelés, állattenyésztés, a konyha kertészet és gyümölcsészet főfogásaira terjed; — ügyiratok közül, gyakorlati példák által, az életben legközönségesben előfordulók megszerkesztése gyakoroltatik; — a polgári jogok és köteleességek sarkalatos elvei adatnak elő; megismertetve lesznek a hazai közigazgatás és igazságszolgáltatás főbb vonásai, a hatóságok, az adóügy, a védkötelezettség, a községi szervezet, a gyámügy, a cselédügy, a mezei rendőri ügy, ipartörvény, a hazai alkotmány főbb vonásai.

A III-ik osztály tananyaga ugyan rendszerint egy év alatt befejeztetik, de ha a szabadságvesztési időtartam megengedi: ezen osztály is a tanulók által megisméltetik.

Ezekben megismertette lett a fegyintézett iskolai tanfolyam,

s amint láttuk, a három osztály teljes sikerű befejezéséhez, ha a fegyencz a fegyintézetbe semmi elemi ismeretet sem hozott, a tehetség és szorgalom különböző foka szerint 3-6 év szükséges.

A fegyintézeti tanítás folyton vonatkozással van az erkölcsökre, a törvények iránti fegyelemre és a társadalmi ildomra.

A tanév augustus elsején veszi kezdetét és tizenegyhavi szorgalmi idő után június végén záródik.

Minden iskolába járó fegyencz állami költségen láttatik el a kellő tankönyvek- és írószerekkel.

A tannyelv magyar; a nem-magyar ajkúaknál a kezdő osztályban az anyanyelvre is, amíg az illetők a tannyelvet elsajátítják, figyelem fordítatik.

A tanító a tanidőt öt percczel megelőzőleg megjelen a tanteremben; a fegyenczek ezután egyenkint s egymást szótlánul követve jönnek az iskolába, a tanítót csendesen üdvözlük s elfoglalják helyeiket, mire naponkénti váltakozással egyikük egy keresztény jellegű imát mond el, s a tanító az oktatást megkezdi; befejezés után az elvonulás hasonló módon történik. A fegyenczek elvonulása után a tanító a működési jegyzőkönyvet tölti ki, melybe a napi tanítás tartama, a tantárgy, a végzett anyag, az előadásról elmaradt tanulók, magasabb osztályoknál még a feleletre fölhítt fegyenczek nevei is s feleleteik érdemsorozata, végre az említésre méltó rendkívüli esetek feljegyzendők.

Az iskolai fegyelmet a tanító tartja fen; a külső rend fenntartásában való segédkezésre minden előadás alatt egy-egy fegyőr van jelen. A tanító az iskolai kihágásokat az osztálykönyvbe iktatja, s ezt a megfelelő fenyíték kiszabása végett az igazgatónak előterjeszti.

A tanítás haladásáról és eredményéről a tanító havonkint az intézeti házi tanácsnak jelentést tesz.

Az intézeti igazgató az iskolát gyakrabban meglátogatja, s ez utón szerez magának közvetlen tudomást a tanulók előmeneteléről, s buzdítja őket a törekvésre; június hóban rendszeres évi vizsgát tart, melyen mindenik fegyencz a tanultakból kihallgatandó; a tanév június utolsó vasárnapján hála-istentisztelet mellett ünnepélyesen záratik be, s jutalmul mindenik osztályban a legérdemesebb tanulónak egy-egy arany, a következő öt-öt jobb tanulónak pedig egy-egy hasznos olvasókönyv ajándékoztatik.

Az igazgató az évi tanítás és vizsgák eredményéről az igazságügyministeriumhoz körülményes jelentést tesz, s ennek kapcsán a végzett tananyag leírását, az osztálykönyveket, a tanulók próbaírásait, a szám- és rajz mutatóványokat, az érdemsorozatokat, a megjutalmazottak névjegyzékét és az előirt statistikai táblákat is bemutatja.

Ily módon lesz elérve a kitűzött cél s ama eredmény, hogy évenként több száz oly fegyencz hagyja el a fegyintézeteket, akik értelmes polgárhoz illő ismeretkörrel és társadalmi ildomossággal bírnak, holott beszállításukkor legcsekélyebb elemi ismeretük sem volt, s az ember erkölcsi értékének leghomályosabb sejtelve is hiányzott bennük.

A fegyintézeti iskolákban 18⁷⁹/_{80.}, 18⁸⁰/_{81.}, 18⁸¹/_{82.}, 18⁸²/₈₃ 18⁸³/_{84.}; tanévek tartama alatt oktatott fegyenczek számát, azok életkorbeli, nemzetiségi és vallási személyes viszonyait, s az oktatás eredményét a következő táblák tüntetik elő.

Az iskolai oktatásban részesült fegyenczek száma 5 év alatt.

Az intézet székhelye	18 ⁷⁹ / ₈₀	18 ⁸⁰ / ₈₁	18 ⁸¹ / ₈₂	18 ⁸² / ₈₃	18 ⁸³ / ₈₄	Összesen
	t a n é v					
Hava	80	98	145	163	143	629
Lipótvár	194	188	230	341	310	1263
Mária-Nostra (női)	118	104	112	121	128	583
Munkács	201	202	232	254	273	1162
Nagy-Enyed	—	—	—	—	97	97
Szamos-Ujvár	290	209	281	281	234	1304
Vác	290	293	312	301	350	1546
Mindösszesen :	1182	1094	1312	1461	1535	6584

A tanulók életkora.

Az intézet székhelye	20 éven aluli	20—24 éves	25—30 éves	30 éven felüli	Összesen
	Hava	6	140	400	
Lipótvár	70	366	765	62	1263
Mária-Nostra (női)	54	264	130	135	583
Munkács	120	490	524	28	1162
Nagy-Enyed	8	44	45	—	97
Szamos-Ujvár	62	508	640	94	1304
Vác	262	506	651	127	1546
Mindössze :	582	2318	3155	529	6584
% arány :	8 ₉	35 ₂	47 ₉	8 ₀	—

A tanulók nemzetisége.

Az intézet székhelye	magyar	német	tót	ruthen	szerb (illír)	horvát	román	cigány	más	Összesen
Illava	397	30	73	9	33	14	73	—	—	629
Lipótvár	565	121	293	15	130	19	109	—	11	1263
M.-Nostra (női)	289	53	92	—	—	14	92	—	43	583
Munkács	588	58	184	55	—	—	98	145	34 ¹⁾	1162
N.-Enyed	26	3	—	1	—	—	67	—	—	97
Szamos-Ujvár	418	55	20	—	37	6	634	94	36 ¹⁾ 4	1304
Vác	863	139	142	—	170	36	180	14	2	1546
Mindössze :	3146	459	804	80	370	89	1253	253	130	6584
% arány :	47₂	7₀	12₃	1₃	5₇	1₄	18₃	3₀	2₀	—

A tanulók vallása.

Az intézet székhelye	r. kath.	göv. kath.	gör. kel.	ágost.	helv.	unit.	mózes	egyéb	Összesen
Illava	325	32	106	33	131	—	2	—	629
Lipótvár	764	44	220	68	119	—	48	—	1263
M.-Nostra (női)	358	44	47	38	80	4	12	—	583
Munkács	559	206	47	39	279	—	32	—	1162
N.-Enyed	6	41	33	2	12	2	1	—	97
Szamos-Ujvár	313	320	367	33	194	11	36	—	1304
Vác	839	68	306	107	183	—	43	—	1546
Mindössze :	3194	755	1126	320	998	17	174	—	6584
% arány :	48₅	11₃	17₁	4₀	15₁	0₃	2₀	—	—

A tanítás eredménye, illetőleg a tanulók haladásának foka az 18⁷⁹/₈₀-tól 18⁸³/₈₄-ig lefolyt öt tanév alatt.

Az intézet székhelye	jeles	jó	elégséges	elégtelen	Összesen
Illava	58	235	286	50	629
Lipótvár	157	437	464	205	1263
M.-Nostra (női)	—	202	216	165	583
Munkács	250	432	352	128	1162
N.-Enyed	—	39	28	30	97
Szamos-Ujvár	—	592	544	168	1304
Vác	483	547	389	127	1546
Mindösszesen :	948	2484	2279	873	6584
% arány :	14₄	37₇	34₆	13₃	—

¹⁾ Nem magyar zsidó.

Ezen elő haladási érdem fokozatok az iskola három osztálya között a következőleg oszlanak meg:

O s z t á l y	jeles	jó	elégséges	elégtelen	összesen	%
I. kezdők	553	1535	474	464	4026	61.1
II. haladók	257	768	460	276	1761	26.8
III. polgári iskola	138	181	345	133	797	12.1

Ezen kimutatások az öt utóbbi tanév adatainak összegét tartalmazzák; tehát minden egyes tanuló annyiszor fordul elő bennük, ahány tanév alatt az illető az iskolai előadásokat rendszeresen hallgatta; mintegy azt lehet mondani, hogy az ezen kimutatásokban előforduló 6584 főösszeg ugyanennyi tanévet jelent, melyet azonban csak 4381 külön személy végzett, tehát minden egyes tanulóra 16 Va havi szorgalmi idő esik.

Az érintett öt tanév alatt iskolai oktatásban részesült 4381 egyén között 2990 egyén volt olyan, aki a fegyintézetbe való beszállítása előtt elemi ismeretekkel egyáltalán nem bírt; 1391 egyénnél pedig az előbbi hiányos elemi ismeretek kiegészítve lettek.

Az 1880-1884. években 4750 oly fegyencz szabadult a fegyintézetekből, aki az itteni iskolai oktatás jótékonyágában részesült.

A szabadulónak a fegyintézeti iskolában szerzett ismeretekről kívánatra bizonyítvány állítandó ki.

Az iskolai siker foka a személyes viszonyokkal összehasonlítva:

1. a tanulók korával azon egyébként is természetes viszonyban áll, hogy a fiatalabbaknál általában véve jobb előmenetel tapasztalható, mint az éltesebbeknél;

2. az oktatás a nőtleneknél jobb eredményt tüntet föl, mint a házassági kötelékben levőknél, s ez a családi gondok nyomasztó lelki hatására vezethető vissza;

3. a nemzetiségek a tanulás eredménye szerint ezen sorrendben követik egymást: magyar, német, szláv (dalmát, szerb, tót, ruthen, horvát), román, cigány;

4. vallás szerint: róm. kath., ev. ref, mózes, gör. kath., gör. kel.;

5. előbbi tartózkodási hely szerint: vidékiek, városiak; s ez oda vezethető vissza, hogy a vidékiek rendszerint szűkebb előzetes eszmekörrel bírván: figyelmüket, érdeklődésüket és szorgalmukat az iskolai előadások jobban le bírják kötni, mint a már bővebb önállóbb s változatosabb eszmekörre szert tett városiakat, kik többet tervezgetnek, s eszméik inkább a külvilágban mozognak;

6. foglalkozásra: földmivelők, cselédek, iparosok; s ennek kimagyarázata az előbbi ponttal azonos;

7. büntetetre nézve: kevesebb tehetség de több igyekezet tapasztalható az ember élete elleni büntettek alanyainál, a vagyonelleni büntettek elkövetőinél pedig élesebb felfogás de kevesebb kitartás észlelhető.

Kétségtelen, hogy a tanítás eredményére az alkalmas tan-
kőn-yvek nagy befolyást gyakorolhatnak; a fegyintézeti oktatásügy e tekintetben még nagy pótlást igényel, mert habár az elsorolt kézikönyvek mindegyike a tanügyi irodalom színvonalán áll, de mert leginkább gyermekek számára íratlak s természetes menetű gyermeknevelésre irányítvák nem voltak arra szánva s teljesen nem is elégíthetik ki a fegyintézeti oktatás érdekeit, melynél felnőttek oktatásáról s az elhanyagolt nevelés pótlásáról, mindenek fölött pedig a már elmúlt ifjúkor által parlagon hagyott, vagy épen a már meg-lazult erkölcsi érzés működésbe hozataláról van szó.

A felnőttek tud vágyának kellő föntartására és kielégítésére alkalmas ily specialis tankönyvek létesítése a börtön-paedagógusok egyik fontos feladatát képezi, és ennek hazánkban való sikeres megoldása céljából legújabbán egy külön pályadíj-alap létesített.

A fegyintézeti iskolákban előfordult fegyelmi kihágásokat a következő tábla mutatja:

A fegyintézet székhelye	1880.	1881.	1882.	1883.	1884.	össze- sen
Illava	3	2	1	6	4	3
Lipótvár	4	5	6	2	3	19
M.-Nostva (női)	5	2	2	4	4	2
Munkács			9	10	12	13
N.-Enyed			1		6	4
Szamos-Ujvár						36
Vác						14
Mindösszesen:	12	9	19	22	29	91

Ezen fegyelmi kihágások közül 39 eset iskolai mulasztás és hanyagság, 32 eset iskolai rend- és csendzavarás, 20 eset pedig függelem-sértés. Fegyelmi fenyítékül 10 esetben dorgálás, 5 esetben a szabályok által megengedett kedvezmények elvonása, 66 esetben magánelzárás és 10 esetben kurtavas alkalmaztatott.

A fegyenczek elemi oktatására az eddigi hét fegyintézetben évenként a következő összegek adattak ki:

9 férfi tanító évi fizetése 600 írtjával .....5400 M
7 » » lakbér-illetménye 120 frtjával ..... 840 »

	áthozatal:	6240	frt
2 férfi tanító természetbeni lakásának átszámított évi bére		240	»
2 szt. Vincze irgalmasrendbeli női tanítónak átszámított illetményei		1440	»
3 segéd tanerő évi jutalomdíjainak összege.....		800	»
tankönyvek, taneszközök, tanszerek, világítás, fűtés, s egyéb iskolai kiadások, intézetenkint átalányképen 600 frtjával		4200	»
a tanügyi kiadás összege évenként.....		12920	frt,

s ezen összegből az utóbbi öt tanév átlaga szerint egy tanulóra
egy évre 9 frt 81 kr. kiadás esik.

Ezen költségen kívül a 9 rendes férfi tanító után az államkincstár, mint iskola fentartó, az országos tanítói nyugdíjalap megfelelő járulékait is fizeti.

III. A vasárnapi ismeretterjesztő felolvasások.

Említve lett, hogy a fegyenczek 30 éves korukig iskolakötelesek, az ezen időt meghaladó életkorúaknak pedig egyéni elhatározásukra van hagyva az iskolalátogatás.

Kimutattatott, hogy a fegyintézetekben 1880-1884. években letartóztatva volt 10658 fegyencz közül az iskolát tényleg 4381 személy látogatta, s 6277 nem részesült iskolai oktatásban. Hogy ezen utóbbiak büntetési ideje sem múljék értelmi tehetségük ápolása és ismeretkörük hasznos kibővítése nélkül: számukra a lelkészek és tanítók által minden vasárnapon délután erkölcsi és ismeretterjesztő tárgyú felolvasások tartatnak, miáltal az olvasni nem tudó korosabb fegyenczek is értelmük fejlesztése mellett neveltetnek és szelídebb jellemet öltenek, az olvasásban járatosak tudvágya pedig fölkeltetik, s ők a fegyintézeti könyvtár igénybevételére ösztönöztetnek.

Ezen intézkedés helyességének igazolásául megnyugvással említhető fel azon körülmény, hogy a fegyenczek a felolvasásokon a legnagyobb készséggel, mondhatni vetélykedéssel, törekednek megjelenni.

Az 1880-1884. évek tartama alatt:

az illavai fegyintézetben.....	135
a lipótvári.....	159
a n.-enyedi »	(1884-ben)..... 11
a szamosújvári »	 238
a váczi ».....	79

összesen: 622 fölolvadás

tartatott.

A felolvasások tárgya rendszerint a gyakorlati tudomány s ismeretköréből választatik; az irányban a lehető egyszerűség, az előadás modorában pedig a helyzet által parancsolt komolyság követendő. A felolvasások rendszerint erkölcsi célzattal egyesítvék, anélkül azonban, hogy ez felötlően előtérbe lenne állítva.

A fölolvadások tárgyainak ismertetése a következőkben vonható össze:

a természetrajz köréből vonatkozásaikban a gazdaság- és iparra: az állatok s növények szervezete; a hasznos és kártékony állatok; a háziállatok kezelése és bajaik okszerű ápolása; se-lyemtenyésztés; méhészet; az állati részek ipari feldolgozása; a hasznos és mérges növények; a gazdasági növények; a gabnafajok tulajdonságai, vetése, aratása, kezelése, ipari feldolgozása; a rétmívelés és takarmány termelés; a szőlőművelés fogásai; a gyümölcstenyésztés; konyhakertészet; erdészet; vizek alkalmazása az ipar és gazdaság szolgálatában; az ásványok; bányák s ezek termékei;

a természettan köréből: a természeti tünetmények; a testek tulajdonságai, elemei, összetétele, felbontása; az erő, ennek művi használata; ipar- és gazdasági gépek; feltalálások;

az ipar köréből: a háziipar s egyes ágai; a művesipar s egyes ágai; ezek általános és hazai fejlődési foka; anyagforrások;

a kereskedés célja, haszna, forrásai, segédeszközei; szövetkezetek s társaságok célja és haszna;

a hazai legáltalánosabb jelentőségű törvények tartalmának és kívánalmainak ismertetése; a mezei rendőrügy, az erdőtörvény, a cselédtörvény, az ipartörvény, az általános védkötelezettség, az adófizetés, árvaügy; a törvényes rend intézményei, a közhatóságok s működésük köre; a jogsegélyek;

hazánk földrajzi fekvése, népessége, hegyek, vizek, síkterületei és ezek művelési viszonyai, természetes és mesterséges közlekedési eszközei, területi beosztás, főbb helyek, s ezek természeti, ipari, tudományos és műnevezetességei;

a nemzeti történet fontosabb lapjai, tanulságos eseményei és főbb alakjai;

a vallási és társadalmi erkölcsstan egyes sarkigazságai; az isteni jószág és igazság; a vallásosság; az erkölcs győzelme, a bűnök veszedelme; a lelkiismeret; a családi kapocs; a gyermek-nevelés; a felebaráti szeretet; könyörületesség, jótékonyosság, háladatosság; a bonszeretet; munkásság, önképzés; takarékoság, megelégedés; józanság, békeszeretet, önuralom, türelem; a harag gyűlölet s bosszú kártékonyossága; az igazságosság; az egészség fentartása, az ezt megtámadó rossz szokások; mértéktelenség; tisztesség, be-

csület; előzékenység, alázatosság, az öregebbek tisztelete; az előbbvalók iránti engedelmesség; a kötelesség teljesítése; a jogos vagyonszerzés előnyei; a jellem, a polgári önérték, illem, a külső csín és tisztaság stb. stb.

IV. A fegyintézeti könyvtárak.

A vasárnapi felolvasások azon pozitív irányzat mellett, hogy a fegyenczek ismeretkörét hasznosan kibővítsék, mellékesen még azon feladatot is törekszenek megoldani, hogy a fegyenczek munkaszünet idején is minél kevésbé legyenek átadva saját, sokszor nem kellőleg kormányozott, eszme-működésüknek.

E cél érdekében a felolvasások mellett még egy gyakrabban működő eszköztől is lett gondoskodva fegyintézeteinkben, s ezen eszköz a fegyintézeti úgynevezett rabkönyvtárakban rejlik.

Ugyanis: mindenik fegyintézet igazgatósága megszerzi első sorban a hazai, s mellékesen még a külföldi irodalom azon termékeit is, melyek népszerűen előadott ismeretterjesztő tárgyúak, s e mellett az olvasóra erkölcsnemesítőleg és jellemképzőleg is hatni képesek.

Az eként létesített könyvtár kezelése az intézet egyik tanítójára bízatik, s ez minden iskolai szüneten, tehát csötörtökön és vasárnapon, határozott órában könyvosztást tart, amidőn a jelentkező olvasnitudó fegyenczeknek, az esti órákban és ünnepeken való használatra, könyveket ad.

A könyvtárnok a fegyencz szellemi tehetségéhez mért, s ennek lelki és erkölcsi életére egyénileg leghasznosabbnak látszó könyveket köteles kiosztani, s ezen feladatának megoldása végett a könyvek tartalmáról tudomást szerezni, a fegyenczekkel pedig egyénileg foglalkozni tartozik; midőn pedig kiolvasás után a fegyencz a könyvet ismét visszahozza: a könyvtárnok hozzá intézett rövid kérdésekben törekszik meggyőződést szerezni arról, hogy a fegyencz az olvasottakat helyesen átértette-e, s látszik-e, hogy a nyert eszméket lelki életében föl is dolgozza; esetleg az egyént ily irányba tereli.

A fegyintézeti könyvtárak mai állagát a következő kimutató tünteti föl:

Az intézet székhelye	az önálló művek száma	köteteik száma	füzetek
Illava	426	1659	1759
Lipótvár	475	2013	1105
M.-Nostra (női)	180	280	250
Munkács	48	336	—
N.-Enyed	91	115	131
Szamos-Ujvár	237	447	136
Vác	484	1341	810
Összesen :	1941	6191	4191

Ezen könyvek a fegyenczek által 1880-1884 években, tehát öt év alatt, összesen használva lettek:

Illaván	7346 esetben
Lipótvárt	7564 »
Mária-Nostrán.....	10552 »
Munkácson	5280 »
Nagy-Enyeden	734 »
Szamos-Ujvárt	8328 »
Vácson	9490 »

mindösszesen 49294 esetben.

Meg van engedve továbbá a fegyenczeknek, hogy az élethivatásukban útmutatást nyújtó szakkönyveket, mint például a földművesek a népszerű gazdasági könyveket, maguknak saját kereseti pénzükből bevásárolhassák.

A fegyintézeti könyvolvasás sajátlagos célja, – mely soha sem a pusztá mulattatás és szórakoztatás, hanem oly ismeretterjesztés, mely egyúttal erkölcsnemesítő és jellemképző is, -az irodalom iránt egyes tekintetekben különleges igényekkel lép föl, s ezek nehezítik meg az általános irodalmi termékeknek a fegyintézeti könyvtárakba való fölvételét, s némi részben ide vezethető vissza e könyvtárak szűk kerete is.

A fegyenczek részére alkalmas olvasmányok írását elősegítendő: külön alap létesített, melynek kamataiból évenként ily művek megírására pályadíjak tűzettek ki, s az alkalmasnak talált művek, »A jó barát« című füzetekben kinyomatva, az összes fogházakban a letartóztatottak között kiosztatnak.

V. Énektanítás.

Általánosan elismerve van, miszerint az ének mindenkire, még a legnyersebb emberre is, szelidítőleg és nemesítőleg hat; hogy e hatás a fegyintézetekben is, ahol a kedély szelidítése és az érzelmek nemesítése iránt a legélénkebb szükség mutatkozik, érvényesüljön: az énektanítás itt is el van rendelve.

A fegyintézeti énektanítás tárgya kétféle: vallásos és hazafias; amannak célja az isten iránti érzelmek ápolása, és a fegyintézeti istentisztelet külső díszének méltó emelése által a vallásos áhítat gyarapítása; a hazafias énekek célja pedig a polgári erények dicsőítése által ezeknek megkedveltetése s a hazafias érzelem istápolása.

Különben a fegyintézeti énektanítás még oda is céloz, hogy a fegyenczek a munkaszünet idején saját beteges gondolataik köréből hasznos elfoglalás által kiragadtassanak.

A fegyintézeti énektanításnak a komolyság keretéből bármily tekintetben is kilépni, vagy azon jellegét, hogy a javítási törekvéseknek csak mellékes eszköze és nem célja, figyelmen kívül hagyni, tehát e tekintetben egy szerény mértékét túllépni s a puszta szórakoztatásnak bárcsak legkisebb jellegét felölteni: nem szabad.

Innen van az, hogy a zenetanítás, – mely élénkebb jellege által könnyen a puszta szórakoztatás terére tévedhetne, s ezzel a fegyházi büntetés okszerű súlyát, különösen a rövidebb tartamú időre ítélt fegyenczeknél, alterálhatná, – jogosultnak el nem ismerhető, s csak is messzehatóbb humanitási szempontból lehet ezt a leghosszabb időre ítélt fegyenczeknél megengedni, amint ez Illván tényleg, de csupán csak itt, alkalmaztatik is.

VI. Rajzitanítás.

Az utasítás 47. §-a a rendkívüli tantárgyakra vonatkozó záradékában a rajzitanítást is fölemlíti.

Mióta a fegyenczek foglalkoztatása első sorban ezek jövőjének megalkotására törekszik: iránytű gyanánt szolgál, hogy ők egyéni hajlamaik- és élet-viszonyaiknak megfelelő leggyakorlatibb munkákban képeztesse ki, s ezen kiképzés tökéletes, legyen, vagy legalább oly alapon történjék, hogy a további önképzés sikere biztosítható.

A fegyintézeti élet korlátolt volta majdnem kizárólag a kézműiparra tereli a fegyencz-foglalkoztatást, s akarva-nemakarva leginkább erre kell munkaerejüket fordítani, ebben kell őket kiképezni. De jóízlés nélkül iparkiképzés a mai időben nem gondolható;

a jóízlést pedig első sorban az iparrajz ismerete, folytonos tanulmányozása és utánzása adja meg. E szempontból van elrendelve, hogy a fegyenczek rajzolásra is, különösen pedig az iparrajzra taníttassanak.

A rajzisme általános fogásainak elsajátítása után mindenik fegyencz azon iparág czikkeinek rajzaira tereltetik, amely iparágat az intézetben tanulja. Be lesz oktatta előbb az őt érdeklő iparczikkek részlet-, összeillesztési, szemléleti és kiviteli rajzaira, kicsinyítve, nagyítva és természetes nagyságban; eleinte másolva, utóbb szabadon átíromítva s díszítve, végre a saját eszméknek rajzba öntése által.

Mindenik fegyencz a megkészítésre kiadott iparczikket rajz után köteles előállítani; eleinte egészen kész rajzot kap, később a körvonalas rajztöredéket maga egészíti ki, utóbb pedig az egész rajzot szóbeli utasítás és végre egészen saját szabad felfogása alapján maga készíti meg.

A rajzitanítás eme terjedelméhez még az előállított iparczikkek mázolásában és fényezésében való gyakorlati oktatás járul, s ezzel a fegyintézet! oktatás ezen ágának kerete egészen kitöltve van, s a helyzet tiszta felfogása mellett a fegyintézeti rajzitanoda sem a dilettantiának szolgálatába nem léphet, sem művészeti irányt nem negélyezhet.

VII. Testgyakorlat.

A fegyintézeti oktatásnak még egy rendkívüli tárgya van, s ez a testgyakorlat.

A testgyakorlat a fegyintézetekben három czélra irányul. Először: az ülő vagy csak kevesebb mozgással járó munkáknál foglalkoztatott fegyenczeknél általa egészségi szempont czéloztatik; a test fokozottabb mozgása a szervek tevékenységére, az emésztésre, vérkeringésre és általában az anyagcserére előnyösen hat, s a test kifárasztása sokszor káros ingerek keletkezését akadályozza meg. Másodszor: ha a fegyencz munkaszünet idején egyedül van elhelyezve, ezen esetben saját, ha pedig többen vannak együtt, ekkor egyszersmind a társai beteges eszméinek is ki van téve; miértis kívánatos, hogy a közvetlen felügyelet s elfoglaltság nélküli idő minden lehetséges módon megrövidíttessék, s erre a testgyakorlat már azért is különösen alkalmas, hogy általa még egészségügyi előnyök is éretnek el. Harmadszor: az utasítás értelmében a testgyakorlat a fiataloknál a katonai mozdulatokra való tekintettel eszközlendő, miáltal a hadköteles korban levő fegyenczek az intézetben mindazon katonai mozdulatokat elsajátítják, melyek fegyver

nélkül megtehető, s amidőn büntetési idejüket kitöltve sorozás elé állnak, és védkötelezettségük teljesítésére bevonatnak: a tudnivalók egy részét már ismerik, s katonai kiképzésük úgy saját személyükre, mint előjáróikra nézve meg van könnyítve.

VIII. Kir. közvetítőintézetek.

A Btk. 44. §-a rendeli, hogy azok, akik legalább három évi fegyházra vagy börtörtönre ítéltetvén, büntetésük kétharmad részét kitöltötték, és szorgalmuk valamint jóviseletük által a javulásra alapos reményt nyújtanak, büntetésük hátralevő részének kitöltése végett közvetítőintézetbe szállíttatnak, ahol már enyhébb bánásmódban részesülnek s ahonnan további jóviselet esetében büntetésük utolsó negyed részének tartamára föltételes szabadságra bocsáttatnak.

Ily intézetünk ez idő szerint kettő létezik, éspedig Kis-Hartán és Váczon; az előbbi 75 az utóbbi pedig 100 egyén befogadására alkalmas.

Ezen intézetek a foglyok rendszeres tanszem oktatására nincsenek berendezve, de működési körük már nem is vonatkozhatik erre, mivelhogy ezen intézetekbe a büntetési idő két harmadának kitöltése után jutnak a letartóztatottak, amikorra az oktatási tanfolyamot, vagy ennek megfelelő részét, a fegyintézetben már bevégezték.

Mindemellett, hogy a fogolyra nézve a közvetítőintézetben töltött idő is minden tekintetben a lehető legelőnyösebben használtassék föl: a tisztikar tagjai vasárnapokon, valamint a téli hosszú estéken, amidőn az ezen intézetek foglalkoztatási keretébe tartozó mezei és kertészeti munkák szünetelnek, a foglyokkal az anya-intézetekben elsajátított elemi ismereteket ismétlik, és hasznos tárgyú felolvasásokkal, különösen pedig a mező-ipar köréből vett eszmék fejtegetésével, ismeretkörüket gyarapítják, emelvén ezzel is a foglyok egyéni erkölcsi értékét és józan önértékét is.

IX. Az aszódi kir. javítóintézet.

A fegyintézeti elemi oktatás az eddigiekkel vázlatosan bemutatva lett; a jelen munka függelékéül még csak az aszódi kir. javítóintézet feladatát és tanügyi szervezetét kívánjuk röviden megismertetni.

A börtönök reformálására és a bűntevők erkölcsi javítására irányzott törekvésekkel egykorú annak szükségérzete is, hogy a fiatalok, kiknél az érzelmek s az értelem az erkölcsi jóra még hajlékonyabb, az öregebb bűntevőktől s különösen a megrögzöttektől minél inkább elválasztassanak, lehetőleg pedig egészen külön inté-

zetbe helyeztessenek, ahol a bánásmód, a viszonyokhoz megfelelően alkalmazkodva, inkább ezen életkor szunnyadozó lelki erőit és előnyeit nevelészetileg fölkeltem és kihasználni iparkodjék, mintsem a súlyos büntetéssel az érzelmeket elfásítsa, a szellemet pedig megtompítsa.

Ezen szükségérzet és meggyőződés szüleménye az, hogy egy félszázad óta a művelt államokban a magán jótekonyság és az államkormány egymással vetélkedve létesítenek intézeteket, melyek az elzüllött vagy éppen a bűnök ösvényére sodort ifjakat emberbaráti szeretettel fölkarolva törekszenek az erkölcsök útjára visszatelelni, s őket maguk jóvoltára és a társadalom hasznára megmenteni.

Nálunk, a jelen munka bevezetésében érintett mostoha viszonyok miatt, a közel múltig nem lettek ily áldásos intézetek létesítve, s a Btk. életbeléptetése előtt a húsz éven aluli bűntevők is a bírósági fogházakban vagy pedig az országos fegyintézetekben tartattak aszerint, amint egy éven alul vagy pedig ennél több időre ítéltettek.

Az igazságügyministerium már működésének megkezdésekor azonnal törekedett e tekintetben a helyzeten javítani az által, hogy a fiatal bűntevőknek az öregebbektől való elkülönítését és szorgos erkölcsi oktatását, utóbb pedig azoknak kizárólag egy intézetbe való szállítását, s pótnevelésüknek a többi intézetek szervezetétől eltérő fokozott mérvű gondozását rendelte el.

Ezen intézkedés a helyzeten nagyon sokat javított, s előhírnökéül szolgált a büntetőtörvénykönyv által létesíteni rendelt javítóintézeteknek.

A büntettek- és végségekről szóló magyar büntetőtörvénykönyv (1878. V. t.-cz.) 83. §-a szerint bűnvád alá nem vonható, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta; – aki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának tizenkettedik évét meghaladta, de tizenhatodik évét még be nem töltötte, ha a cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt: azon cselekményeért a 84. §. szerint büntetés alá ugyan szintén nem vehető, azonban az ilyen kiskorú már javítóintézetbe való elhelyezésre Ítéltethetik. Ha pedig a most érintett korú egyének a cselekmény elkövetésének idején képesek voltak annak bűnösségét felismerni: a 85. §. szerint ugyan megbüntetendők, de ugyanitt rájuk nézve az általános büntetési tételeknél enyhébbek szabhatnak elő, s e §. 3. és 4. pontja értelmében az öt évét meg nem haladó fegyházzal és államfogházzal, vagy általában a börtönnel büntetendő cselekményekre fogház, a vétségek miatt pedig rendőri büntetés alkalmazandó; a 42. §. pedig megengedi, hogy a fogházra ítélt, de éltük

huszadik évét túl nem haladott egyének, tehát közöttük a 85. §. 3. pontja szerint megbüntetettek is, javítás tekintetéből javítóintézetbe szállíttassanak; a 85. §. 4. pontja értelmében büntetett egyének pedig a kihágásokról szóló magyar büntető törvénykönyv (1879. XL. t.-cz.) 19. §-ában foglalt általános intézkedésből kifolyólag helyeztetnek a javítóintézetbe, mivel ezen §. szerint a három napnál hosszabb elzárásra ítélt oly egyének, akik életkoruk huszadik évét még nem haladták túl, büntetésüket a javítóintézetben állják ki. Egyenes törvényes intézkedés alapján ide jutnak még a Kbt. 65. §-a értelmében az életkoruk tizenhatodik évét be nem töltött csavargók, és a 66. §. értelmében a tizenhat éven aluli kolduló gyermekek.

A törvényhozás ismervén a javítóintézetek létesítése körül eddig szenvedett elmaradást: bőkezűen gondoskodott arról, hogy az ily intézeteknek szükség szerinti számban való létesítése a jövőre biztosítva legyen, s az 1878. V. t.-cz. 27. §-ában elrendelte, miszerint a pénzbüntetések az elbocsátott szegény foglyok segélyezésén kívül ifjú foglyok számára rendelt javítóintézetek felállítására és fentartására fordíttassanak.

A kir. igazságügyministerium ebéli működését az aszódi javítóintézet felépítésével kezdte meg, és a kolozsvárral folytatta.; mindkettő fiuk részére van szánva; a kolozsvári még most nincs készen, de az aszódi kir. javítóintézet már be is rendeztetett és reményteljes működését 1884. február 18-án, amidőn a benépesítés kezdetét vette, egész csendben meg is indította.

Az igazságügyministerium által kiadott alapszabályok értelmében a javítóintézetekbe befogadtatnak:

1. oly ifjú egyének, akikre a magyar büntető törvénykönyveknek főnebb hivatkozott szakaszai nyerne alkalmazást;

2. gyámhatósági ajánlat alapján oly, erkölcsi romlásnak indult, vagyontalan és életkoruk 18. évét még túl nem haladott kora egyének, akiknek szülei elhaltak, vagy hosszabb szabadságvesztés büntetést szenvednek, vagy akik erkölcstelen életmódot folytató szülők vagy rokonok alatt állván, ezek által erkölcseikre nézve elhanyagoltainak;

3. a lehetőséghez képest befogadtatnak akár az atyai hatalmat gyakorlók, akár pedig más illetékes egyének vagy kormányhatóságilag engedélyezett társulatok kérelmére oly, életkoruk 18-ik évét még túl nem haladott korú egyének is, akiknek rossz erkölcsökre való hajlandósága a javítóintézetben való neveltetést kívánatosá teszi.

Az 1. és 2. pont alatt említett egyének a javítóintézetekben ingyenes neveltetésben részesülnek, a 3. pont alatt említettekért.

azonban ellátási díj fizetendő, mely egy évre 120 forintban van megállapítva, s csak kivételesen szokott a netalán fenforgó szűkebb vagyoni viszonyokra való tekintetből 60 fortra mérsékelteni.

Hét éven aluli gyermekek a javítóintézetekbe egyáltalán nem fogadtatnak be, s ugyanott a húsz évnél idősebbek vissza nem tartatnak.

A javítóintézetek feladata a keblükbe befogadott egyéneket vallásosságban és a polgári erkölcsökben nevelni, elemi oktatásban részesíteni, s őket komoly munkássághoz s illemes magaviselethez szoktatni.

Ezen intézetek büntetés végrehajtására rendelt helyeknek nem tekintendők, s hozzájuk az ifjak nem bűnhődés, hanem elhanyagolt vagy megromlott erkölcsök megjavítása és fejlesztése végett vannak utalva, azért ők nem is » foglyok «-nak, hanem » növendékek «-nek neveztetnek, s a föltétlen szigor helyett oktató rábeszéléssel és jóindulatú tanácsadással vezéreltetnek a rend- és munkaszertetre, engedelmesség- és jóviseletre.

A magyar javítóintézetek bel kezelésére nézve az igazságügy - ministerium által kiadott alapszabályok által a családrendszer íratott elő.

Az eddigi gyakorlat a külföldi javítóintézetekben két különböző rendszert domborított ki: a kaszárnya- és a családi rendszert. Az első rendszernél az egész intézet szorosan összefüggő egészet képez; az épület berendezése kaszárnyaszerű; a fegyelem, a napi-rend, a személyek kölcsönös érintkezése s a bánásmód katonaias. A családi rendszer ellenben a hidegségbe könnyen átmenő külső fesz szükségtelen fölöslege helyett bizalomgerjesztő családias szeretettel kíván hatni, s a kitűzött siker biztosabb elérése végett az intézetet egymástól elkülönített részekre osztja be, és a saját területtel ellátott mindenik épületrészbe s illetőleg külön épületbe a növendékek egy-egy kisebb csoportját helyezi el; a csoportok öszszevalasztásánál gond lesz arra fordítva, hogy a hasonló hajlamú, erkölcsi állapotú, törekvésű s így egyenlő módon vezérlendő és hasonló, vagy legalább is rokon czélhoz terelendő növendékek együtt legyenek; az ily közös jellegek alapján összeállított csoport, amely egyedeinek száma rendszerint 12-30 növendék között szokott váltakozni, az intézet egy szakképzett közegére bízatik, aki a rábízott növendékeket családtyai gonddal környezi és fokról-fokra neveli.

A csoport szoros együvértartozása alapján »család-rendszer«-nek nevezett ezen utóbbi rendszer fogadtatott el hazai javítóintézeteink számára.

Az igazságügyministerium által kiadott alapszabályok szerint

egy-egy család legfőlebb hús tagból állhat; ezen egyes csoport közvetlen felügyelete egy-egy családfőre van bízva, aki az egész napot, sőt az éjjelt is, a rábízott ifjakkal tölti, őket oktatja, munkájukban követi s velük is étkezik.

A családfők okleveles elemi tanítók közül személtetnek ki.

Az egész intézet élén az igazgató áll, s ő kormányozza az intézet összes ügyeit. Igazgatóvá is paedagogiai képesítéssel s javítóintézeti szakmába vágó szélesebb gyakorlati ismerettel bíró egyének neveztetnek ki.

Az intézeti vagyonkezelést és a közigazgatási részt az igazgató a mellé adott kezelő személyzettel, a növendékek nevelését és erkölcsi javítását, egyéni befolyásának állandó föntartása mellett, a családfőkkel végezteti; a növendékek tanszerű elemi oktatásában személyesen osztozik; a munkáltatásnál kézműileg és mezőiparilag szakképzett munkavezetők állnak rendelkezésére.

Ezen általános ismertetés után áttérünk az ezen idő szerint már tényleges működésben levő első magyar állami javítóintézet adatainak rövid vázolására.

Eme intézet Pestmegye váczai alsó járásában, Aszód mezőváros keleti végén levő domb aljában, a magyar állami vasút aszódi állomásának tőszomszédságában, a Galga patak kies völgyében fekszik.

Az intézet udvara és belső kertje 7, az ezekkel közvetlenül összefüggő szántóföld pedig 35, egész területe tehát nem kevesebb mint 42 hektár. Építve van rajta egy fő és négy melléképület. A főépület T alakú, s mindenik szárnya külön kijárással s külön területtel bír, helyiség-beosztásilag teljesen külön egészet képez, s mindenik egy-egy, mindhárom összesen tehát három család, vagyis 60 növendék, részére van berendezve.

Az intézet élén az igazgató áll, aki elemi s felső nép- és polgári iskolai tanítói képesítettséggel bír; az eddig benépesült két családot egy-egy hasonló képesítésű családfő vezeti; tehát eddig 3 tanerő, a vagyonkezelésre egy gondnok, a munkavezetésre egy asztalos, egy czipész és egy kertész van alkalmazva.

A vallásoktatást az aszódi r. kath. plébános, az intézeti egyik s ev. református vallású tanító és egy izraelita tanító eszközli.

A növendékek elemi oktatását az igazgató és a családfő-tanítók végezik.

Mindenik családnak megfelelő nagyságú díszes tanterme van, melyek korszerű tanszerekkel vannak ellátva.

Az iskolai tanfolyam itt is három fokozatból: a kezdők s haladók osztályából és a polgári iskolából áll.

A tanórák rendszerint délelőtt tartatnak, mert a délután

munkára van szánva. Minden növendék naponta legalább három órán át részesül vallási és iskolai oktatásban.

A kezdő és haladó osztályok tananyaga az elemi népiskolák számára, a népiskolai közoktatás tárgyában hozott 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 55. §-ában előírt köteles tárgyakat meríti ki; azon növendékek, akik ezen két osztályt sikeresen befejezik, ha még idejük maradna rá, a III. osztályban, főbb vonásokban a törvény 74. §-aiban vázolt, polgári iskolai tantárgyakra is tanítva lesznek. Tehát a javítóintézeti tananyag körülbelül megegyez a fegyintézet! tananyaggal, csak hogy a javítóintézetben az oktatási módszer inkább elemies és rendes tanszerű folyamatú, míg emez hamarabb áttér a gyakorlati alkalmazásra.

Az elemi oktatással párhuzamosan halad a növendékek munkáltatása, mely a javítóintézetekben már szorososan a szakoktatás jellegét ölti, s a növendékek egyéni hajlamainak célirányos kielégítése szempontjából két ágra: a kézműipari- és mezőgazdaságira szakad; mindkettőnek több ága műveltetik, de mégis legnagyobb súly a fa-iparra, a kertészetre (konyha- és műkertészetre) és a szőlőmivelésre fordítatik.

Azon növendékeket, akiknek erkölcsi nevelése, elemi és munkabeli kiképeztetése bizalomgerjesztő fokra emeltetett: az igazgatóság munkaadókhöz (uraságok-, iparosokhoz, kereskedésbe stb.) szegődötteti, de az eként szárnyra bocsátott egyént is utain még tovább is figyelemmel kíséri, az élet küzdelmeiben gyámolítja és istápolja.

Mondva lett, hogy az aszódi kir. javítóintézetbe az első növendék 1884. február 18-án fogadtatott be. A növendékek száma az 1884. év végéig 27-e gyarapodott. Ezek közül:

róm. kath. vallású.....	18	
gör. kath. »	1	
helvét hitvallású.....	2	27.
ágostai »	1	
mózes »	5	
magyar anyanyelvű.....	15	
német »	6	
tót »	5	27'
román »	1	
szülői élnek	10-nek	
» nem élnek.....	2-nek	27
csak apja él.....	7-nek	
csak anyja él.....	8-nak	
földművesek és cselédek gyermeke.....	12	
iparosok..... »	7	27
művelt szülők	8	

városi	17
falusi	10
9 éves.....	1
11 »	1
12 »	4
13 »	3
14 »	7
15 »	4
16 »	2
17 »	5
büntetlen előéletű	22
előbb már büntetve volt	5
csavargás miatt szállítattott be	6
fékezhetlen viselet miatt szállítattott be	3
erőszakos nemi közösülés miatt szállítattott be	1
súlyos testi sértés miatt szállítattott be	1
lopás miatt szállítattott be	12
sikkasztás miatt szállítattott be	1
gyűjtogatás miatt szállítattott be	2
gyilkossági kísérlet miatt szállítattott be	1
ingyenes ellátásban részesül	21
120 fit évi díj mellett neveltetik	4
60 » » » » »	2

Az előterjesztettek által az érdeklődő közönségnek főbb vonásokban be van mutatva, hogy a büntettesek javíthatóságának és javításának elmélete hazai büntető intézeteinkben gyakorlatilag miként és mily mértékben érvényesül.

Azt hisszük, hogy a szükkeblü elfogultság és a beteges túlhajtás között sikerült azon mértéket eltalálni, mely az elmélet valódi becsével és az emberi társadalom józan érdekeivel megegyez; hisszük továbbá azt is, hogy az elméletnek az előadottakban vázolt kiviteli módszere hazai különös viszonyainknak teljesen megfelel.